

Природно је да модерно читање наше старе културе прониче заправо практичну и духовну антиномију средњовековног концепта слободе, ситуираног на претпоставци удвојења божанског и људског бића човека. Разрешење распопућеног идентитета човека догодиће се тек у димензији будућности, у којој субјект (у савременом смислу речи) искушава могућности онога што јесте и што ће бити (антиподности духовне и плотске трпезе).

Догодило се, рекли бисмо, да је произношење речи екстатичном и нуминозном искуству намењено унутрашњој самоспознаји људског бића. Песничке слике, а пошто је реч о књижевном делу, морамо их имати у виду, позивају на отелотворење оног што је њима представљено. Одсијавају биће као такво.

И да закључимо, вера даје свој смисао животу. На изгледима да се узмогнемо оног могућег, вечног живота, који се, ако ништа друго, чини бољим, не приступамо ли управо поезијом наших средњовековних духовника и поета некој врсти непрекидног унутрашњег обједињавања вере и наде? Књига *Трпеза Премудрости* Драгише Бојовића, примив од Тајне веру, одржава у савременом читаоцу ту увек живу и вазда непровериву наду.

Саша Хаџи Танчић

ЗАПРЕТАНА БАШТИНА

(Зоја Карановић, Јасмина Јокић, *Смеховно и еротско у српској народној култури и поезији*, Филозофски факултет, Нови Сад, 2009)

Студија *Смеховно и еротско у српској народној култури и поезији* Зоје Карановић и Јасмине Јокић представља наставак до сада малобројних истраживања слојева феномена еротског и смеховног у култури Срба. Настојећи да реконструишу слику архаичног телесног и смешног, ауторице откривају давно заборављена и запретана значења, одређена непосредном конекцијом и прожимањем вербалног и обредног.

Истраживање у овом раду зановано је на фолклорном материјалу (усмено стваралаштво и етнографски записи). Корпус усмене књижевности, поред народне поезије (лирска песма – шаљива, еротска, свадбена, басме, ...), чине кратке говорне форме (загонетка, пословица, благослов, клетва) и проза (шаљива и еротска прича).

Ауторице полазе од тезе да су телесни и смеховни систем у народној поезији и култури, будући делом обредне манифестације, имали другачија значења од оних која имају у савременом, модерном свету. У основи празничних манифестација је кретање унапред, подстицање напретка, слављење живота. Све оно што прати обред (покрет, реч, песма) усмерено је управо ка томе циљу. Гротескно тело које доминира смеховним моделом тако је, пре свега, у функцији истицања жеље за плодношћу и изобиљем сваке врсте. Оно је увећано, наго, сегментираних делова, при чему су посебно наглашене његове доње партије (гениталије). Тако нескладних сразмера оно симболизује припадност универзуму, природи. Увећани и истакнути полни органи симбол су, поред осталог, укинуте индивидуалности и истицања свеопште везе са природом. Карактеристике таквог гротескног модела упућују на плодност, благостање, непрекидно окретање животног круга. Уочавајући основне особине телесно-материјалног принципа у народној лирској песми са мотивом велике невесте, ауторице подсећају на његову архаичну симболику: хипертрофирана невеста „аналогна је Мајци земљи” и еманација (је) плодности. Њено тело има готово све важне компоненте материјално-телесног које учествује у обредном дешавању: увеличавање, истицање природних животворних покретачких функција као што су рађање, једење, избацавање измета и урина и свеопшта копулација (бројни оплодители – једна родитељица). Наги и увећани људски полни органи, као и сам сексуални чин, изражавају се разним симболима (*зец, жаба, коза, јарац, медвед, вода, земља, биље, град, клин, батина, кецеља*) или се указује на атрибуте неопходне за обављање полне и оплођујуће функције (маљавост као сигнација зрелости, влага и топлота као атрибути простора који једино може обезбедити концепцију и стварање/рађање живота, тврдоћа и сл.). Налазећи симболичне представе у вербалном и духовном фолклорном материјалу, аутори истражују њихово порекло и везу са архаичним обредним манифестацијама, разоткривају заборављена магијско-обредна значења. Тако се у песми из зборника Вука Караџића која није извођена у оквиру обрета (*Српске народне пјесме из необјављених рукописа Вука Стеф. Караџића*, књига пета, 355) запажају мотиви карактеристични за свадбену песму којом се обележава прелаз из једне животне фазе у другу, као и замена старог система новим: разградња, разарање, смрт. Ауторице закључују: „Гротескна слика тела и његових делова у датом концепту никад није статична, већ представља појаву у стању кретања и промене, садржи оплођење, рађање и смрт (Бахтин, 1978: 343–344), односно има негативно и позитивно значење...”

Апстрактни појмови плодности, стварања живота и његовог трајања, завршетка и поновног стварања конкретизовани су у усменом стваралаштву сликама предења и ткања („као женских послова који

иначе симболизују космичке радње”), обрађивања земље („што показује како је човек замишљао стварање по узору на своју еротску стваралачку делатност”) итд. Сексуални чин се тако одређује терминима којима се обележава стварање материјала за тканину (*Би ли са мношћом присновала: / Два ујамка и два клувка, / Нек је лакше ниже пупка*) или се предметима коришћеним у процесу стварања асоцира на мушки полни орган (*батыло, мотовило*). Будући да су у празничним манифестацијама везе са култом плодности изразите није необично симболично повезивање полног акта са земљорадњом. Делови тела активни у чину стварања одређују се као биљке (*кукуруз, краставац, диња*). Паралеле се, притом, постављају према различитим слојевима заједничким обема формама (орган – биљка): активна животна снага (постојање сексуалних порива, чврстине и снаге која омогућава копулацију и стварање могућности за настанак живота – способност биљке да се обнавља, враћа у живот), додир животодавних принципа (семе, женски полни орган као простор за нови живот – семе, земља, ливада, њива), услови за формирање живота (топлота, влага – вода, извор) итд. Комбиновањем елемената плодности и културе (обликовање, уређивање природног у функцији људског трајања) формира се слика света као јединственог комплекса.

Телесно се активира у граничним ситуацијама (смрт, свадба, опасност): граница живота и смрти (старост) превладава се управо истицањем полног принципа који је у овом контексту симбол настављања и настајања, оживљавања и оживотворавања (*Лежи баба, / Баи као пањ; / Отуд иде / Старац вук, / Заби баби, / Баи као тук.*). Сукоб старог и новог семантички изразито активан у обредима иницијације (свадба нпр.) реализује се моделом деструкције (цепање, парање, разградња, насиље, убиство) али асоцира и на конструкцију, стварање новог (нпр. чешљање као припремање материјала за ткање).

У овој студији истакнути су и основни принципи стваралачког поступка који се примењује приликом моделовања слике телесног: кретање наниже и истицање, хипертрофираност гениталија. „У традиционалном поимању света *горе* је небо, а *доле* земља – у земљу, у гроб, иде онај који умире, али из ње све и почиње изнова, у њој се оплођује и препорођа. Због тога кретање наниже и анатомија телесног доњег дела тела, које је својствено различитим облицима народно-празничног весеља, сигнификује обред, у овом случају вероватно свадбу, коју је песма у једном њеном делу могла реплицирати.”

Колико је велика разлика између модерног и старог доба показују рецепција и статус израза у којима се помињу људске гениталије асоцира полни акт. У делу је истакнуто да је реч о формама које у свакодневици старог доба такође представљају забрањено и срамотно. Празнично и обредно дају им, међутим, сасвим супротну конотацију